Scientific Quarterly of Research on Addiction, Vol. 18, No. 71, P 55-84, Spring 2024

Research Article

Analyzing the Meaning of the Lifestyle of Young People who Consume Addictive Substances in Farahzad, Tehran: A Qualitative Study with a Grounded Theory Approach [1]

Davood Mirzaie Moghadam[2], Tahmores Shiri[3], Reza Ali Mohseni[4]

Received:2023/06/12 Accepted:2024/01/30

Abstract

Objective: The present study was conducted to analyze the lifestyle meaning of young people who consume addictive substances in Farahzad, Tehran. **Method:** The present research method was qualitative and based on grounded theory. The statistical population of the present study included all young substance users living in Farahzad hangout in Tehran, and 35 of them were selected through purposive sampling. Data collection was conducted through semi-structured in-depth interviews, and data analysis was performed using open, central and selective coding methods. **Results:** Factors influencing the emergence and progression of the addictive lifestyle and self-inflicted suicide included individual and social factors (including pleasure-seeking and curiosity, misconceptions about drug use); underlying, sustaining, and aggravating factors (including family, social, environmental, and economic conditions); and intervening factors (including variables and psychological and emotional disorders, social labels, and consequences such as feelings of worthlessness, helplessness, failure, and departure from normal life). Also, the strategies involved assigning meaning to life in addiction, resisting change, and sharing struggles with peers in the hangout. **Conclusion:** The interaction of individual, family, social, and institutional factors was effective in creating and giving meaning to the participants' addictive lifestyle. People who experience failure in life may turn to an addictive lifestyle to compensate for loneliness and isolation, leading to gradual self-destruction and self-inflicted suicide. It is recommended to pay attention to the realities of teenagers' and young people's lives, especially their disappointments and frustrations, and to understand the meaning of life from their perspective.

Keywords: Meaning analysis, Addictive lifestyle, Self-inflicted suicide, Grounded theory

1. This article has been extracted from the doctoral thesis of the first author at the Islamic Azad University, Central Tehran Branch, and was completed with the financial support of the Anti-Narcotics Headquarters.

2. Ph.D. Student, Department of Sociology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

3. Corresponding Author: Associate Professor, Department of Sociology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. Email: shiri.tahmures@gmail.com

4. Associate Professor, Department of Sociology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-27]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.71.55]

فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی، سال هجدهم، شماره هفتاد و یک، ص۸۴-۵۵ ، بهار ۱۴۰۳

مقاله پژوهشی

معناکاوی سبک زندگی جوانان مصرف‌کننده مواد اعتیادآور در فرحزاد تهران: مطالعه کیفی با رویکرد نظریه زمینه‌ای*

داود میرزائی مقدم[۱]، طهمورث شیری[۲]، رضاعلی محسنی[۳]

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۳/۲۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۱۰

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف معناکاوی سبک زندگی جوانان مصرف‌کننده مواد اعتیادآورِ در فرحزاد تهران انجام گرفت. **روش:** روش پژوهش حاضر کیفی و مبتنی بر نظریه زمینه‌ای بود. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل همه جوانان مصرف‌کننده مواد مقیم پاتوق فرحزاد تهران بودند که از بین آن‌ها ۳۵ نفر با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. جمع‌آوری داده‌ها با روش مصاحبه عمیق نیمه-ساختاریافته و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش کدگذاری باز، محوری و گزینشی انجام گرفت. **یافته‌ها:** عوامل تاثیرگذار بر پیدایش و پویش سبک زندگی دل‌فریب اعتیادی و خودکشی خودخواسته شامل عوامل فردی و اجتماعی (شامل لذت‌جویی و حس کنجکاوی، پنداشت‌های غلط درباره مصرف مواد)؛ عوامل زمینه‌ساز، تداوم‌بخش و تشدیدکننده (شامل شرایط خانوادگی، اجتماعی، محیطی و اقتصادی)؛ و عوامل مداخله‌گر (شامل متغیرها و اختلالات روان‌شناختی و هیجانی، برچسب اجتماعی و پیامدها شامل احساس بی‌ارزشی، بی‌پناهی، شکست و خروج از زندگی معمولی) بودند. همچنین، راهبردها شامل معنابخشی به زندگی اعتیادی، مقاومت در برابر تغییر و تقسیم دردها با هم‌نوعان در پاتوق بود. **نتیجه‌گیری:** هم‌کنشی عوامل فردی، خانوادگی، اجتماعی و نهادی در پیدایش و معنادهی به سبک زندگی اعتیادی مشارکت‌کنندگان مؤثر بود. آنها با ناکامی در زندگی برای جبران تنهایی و انزوا به سبک زندگی دلفریب اعتیادی روی آورده و مرگ تدریجی و خودکشی خودخواسته را تجربه کردند. توجه به واقعیت‌های فراروی زندگی نوجوانان و جوانان، به خصوص ناامیدی و سرخوردگی‌های آنان به طور عمیق و فهم معنای زندگی از دریچه دید آنان، توصیه می‌شود.

کلیدواژه‌ها: معناکاوی، سبک زندگی دلفریب اعتیادی، خودکشی خودخواسته، نظریه زمینه‌ای

* مقاله حاضر برگرفته از رساله دکترای تخصصی نویسنده اول در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی است و با حمایت مالی ستاد مبارزه با مواد مخدر به سرانجام رسیده است.

۱. دانشجوی دکترای تخصصی، گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۲.. نویسنده مسئول: دانشیار، گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. پست الکترونیک: shiri.tahmures@gmail.com

۳. دانشیار، گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-27]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.71.55]

مقدمه

صـاحب‌نظران معتقدند، جوانی یکی از دوران‌های رشـد چالشـی در ادوار زندگی هر فرد اسـت که می‌تواند با رفتارهای مخاطره‌آمیزِ تهدیدکننده ابعاد سـلامت روحی و جسـمی انسـان و هنجارشـکنی‌های اجتماعی، همراه باشـد (چابکی بلیاد و همکاران، ۱۴۰۰). جوانان با تأکید بر دریافت پاداش فوری، بی‌آنکه به عواقب رفتارهای مخاطره‌آمیز بیاندیشـند، دسـت به انتخاب رفتارهای پرخطر[1] می‌زنند (رینولدز[2] و همکاران، ۲۰۱۹). بررسی‌ها نشـان می‌دهد جوانان، سـازه‌های اجتماعی و فیزیکی[3] فراروی خود در زندگی را بر اسـاس نظام فایده‌مندی تعریف کرده و دانش آنها بر اموری بنا نهاده می‌شـود که در نظام هزینه–منفعت، سـود آن برایشـان ثابت شـده باشـد و بر همین بنیان، نظام شـناختی و کنشـی خود را توسـعه می‌بخشـند (حمیدی‌زاده و همکاران، ۱۴۰۱). جوان امروز با اسـتفاده از تجارب تغییرات بنیادین اجتماعی در ساحت‌های متفاوت، مانند جوان پرورش‌یافته در جامعه سنتی، اندیشـه و کنش خود را در پناه یک نظم اجتماعی یکپارچه، تنظیم نمی‌کند. به بیان ریتزر[4] (۱۴۰۰) در دنیای کنونی، انسان‌ها وگروه‌های اجتماعی، ادراکات گوناگونی را خلق نموده و در گسترش این فرآیند، خویشتن را به نحوی متفاوت تعریف می‌کنند. بر همین اساس، بازسـازی و دگرگونی‌های نظام معناییِ پدیده‌ها را باید در ارتباط متقابل کنشـگر و جهان اجتماعی بررسـی نمود. از همین رهگذر، معنابخشـی به واقعیات حاکم بر سـبک زندگی اعتیادی در نظام معناییِ جوانان مصـرف‌کننده مواد اعتیادآور، در دنیای مدرن کنونی، تبدیل به چالش و مسئله می‌شود. جوانان به مثابه یک گروه اجتماعی و به سبب برخورداری از روحیه خاص خود، تمایل به متفاوت بودن دارند. آنها بیشـتر، مخاطب ارزش‌ها و هنجارهای جدید قرار می‌گیرند. جوانان همچون حاملان آگاهی‌های جدید و در جامعه‌ای کـه بزرگسـالان، تـداوم نظم مسـتقر ارزشـی–هنجاری در آن را امری بـدیهی و درست می‌پندارند، مستعد نگریسته شدن به عنوان عاملانِ ایجاد مسائل اجتماعی هستند. با این وجود، گسـتره توجه به جوانان در تحقیقات علمی پیرامون مسـائل اجتماعی و یا در

1. risky behaviors
2. Reynolds
3. phisical and sociological constration
4. Ritzer

سال هجدهم، شماره ۷۱، بهار ۱۴۰۳
Vol. 18, No. 71, Spring 2024

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-27]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.71.55]

مطالعات انجام گرفته در قلمرو تغییرات اجتماعی در ایران، چندان درخور اعتناء نیست. مفهوم جوانی یک برخواست اجتماعی با معنای اجتماعی است (جونز[1] و همکاران، ۲۰۰۳؛ به نقل از گراوند، ۱۴۰۲).

مسئله مصرف مواداعتیادآور در جوامع مختلف، نوعی قانون‌شکنی تلقی می‌شود و بر اساس عرف و قوانینِ جامعه از شخص قانون‌شکن، سلب اعتماد می‌شود و خارج از دایره توافق زندگی گروهی قرار گرفته و به عنوان یک شخص بیرونی تلقی می‌شود؛ اما ممکن است فرد مصرف‌کننده مواد، دیدگاه متمایزی در این‌خصوص داشته باشد و قواعدی را که بر اساس آن مورد قضاوت واقع می‌شود را قبول نداشته باشد و به بیان بکر[2] شاید کسانی‌که درباره او قضاوت می‌کنند را صالح یا دارای حق قانونی نداند (بکر، ۱۹۶۶؛ به نقل از حمیدی‌زاده و همکاران، ۱۴۰۱). برخی محققین و صاحب‌نظران برچسب اعتیاد را به مثابه عدم ترک موفقیت‌آمیزِ عادتِ مصرف موادمخدر به کار می‌برند (آکرز[3]، ۱۹۹۱؛ کووینترو و نیتچر[4]، ۱۹۹۶). بر همین اساس، بین نظام معنایی جوانان مصرف‌کننده مواد مخدر و حاکمیت، یک شکاف دیده می‌شود، به این اعتبار که مصرف‌کنندگان مواد مخدر با دلایل متفاوت، سبک زندگی اعتیادی خود را توجیه می‌نمایند؛ لذا تاکید بر نظام معنایی جوانان مصرف‌کننده مواد و معنابخشی به رفتار اعتیادی، یک شرایط مسئله‌دار را روایت می‌کند.

شواهد نشان می‌دهد، استفاده ماری‌جوانا در میان بسیاری از مصرف‌کنندگان؛ به خصوص جوانان به بخشی «عادی» از تجربه روزمره و سبک زندگی[5] آنان تبدیل شده است (حمیدی‌زاده و همکاران، ۱۴۰۱)؛ امری که به زعم برخی کارشناسان، به عنوان «سبک زندگی اعتیادی» تحلیل می‌شود. افرادی که در این سبک زندگی غوطه‌ورند، فعالیت‌های روزمره و روابط اجتماعی‌شان، به شدت تحت تاثیر مواد قرار می‌گیرد (آزبورن و فوگل[6]، ۲۰۰۸). لذا گفته می‌شود با توجه به گستره بُروز و شیوع، اختلال مصرف مواد

1. Jones
2. Becker
3. Akers
4. Quitero & Nichter
5. life style
6. Osborne & Fogel

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-27]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.71.55]

اعتیادآور در کشورهای گوناگون، تبدیل به یک مسئله اجتماعی[1] و چالشی عمده فراروی دولت‌ها، متخصصان، صاحب‌نظران و خانواده‌ها شده است (قاسم‌زاده، ۱۴۰۲). قریب به دو درصد از جمعیت دنیا درگیر مصرف مواد اعتیادآور هستند و در برخی کشورها این آمار به بیش از ۵ درصد می‌رسد (آیاس[2] و همکاران، ۲۰۲۱). نتایج یک پژوهش معتبر نشان داد حدود ۷ تا ۳۲ درصد از جوانان سنین ۱۸ تا ۲۵ سال، در سراسر جهان، مصرف انواع مواد مانند کانابیس و متاآمفتامین را تجربه کرده‌اند (هان[3] و همکاران، ۲۰۱۷)؛ شگفت اینکه حدود ۴۴ درصد از معتادان را افراد زیر ۲۴ سال تشکیل می‌دهند (قاسم‌زاده، ۱۴۰۲). آمار مصرف‌کنندگان مستمر و غیرمستمر موادمخدر در ایران بر اساس اعلام ستاد مبارزه با موادمخدر در سال ۱۳۹۷ حدود ۴ میلیون و ۴۰۰ هزار نفر است (حاجیها و بهرامی‌احسان، ۱۳۹۹؛ به نقل از قاسم‌زاده، ۱۴۰۲). تحقیقات نشان می‌دهد ۵۵ درصد خانواده‌ها پس از سه تا پنج سال متوجه اعتیاد فرزندان خود می‌شوند (جزینی و همکاران، ۱۳۹۷).

برای شناسایی چرایی تقاضای مصرف مواد مخدر در جامعه علاوه بر شناسایی سایر ابعاد مسئله به بیان آنتونی گیدنز[4] (۲۰۱۲) باید به دو واقعیت عاملیت و ساختار[5]، کارکرد عناصر، ارکان و مؤلفه‌های بنیادین مدیریت جامعه توجه نمود و درباره مصرف موادمخدر در جامعه ایران؛ نقش ساختار وضعیت تاریخی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، جمعیتی و شرایط اقلیمی-جغرافیایی و منطقه‌ای، روابط و مناسبات اجتماعی، نظام مدیریتی و نحوه اداره جامعه از خانواده گرفته تا مدیریت سیاسی و نقش بُعد دوم، عاملیت یا کنش‌گر[6] که تحت تأثیر شرایط ساختاری جامعه، با رفتار خود به جامعه، بازتاب می‌دهد، امری قابل فهم است و از این رو محققان می‌اندیشند، در پیش گرفتن سبک زندگی اعتیادی توسط جوانان، پاسخ کنشگران و عاملان به ساختار رسمی جامعه است. هم‌چنین بر پایه نظریه بی‌هنجاری امیل دورکیم[7] (۱۸۵۸-۱۹۱۷) در شرایط کنونی جامعه امروزین ایران، برخی از جلوه‌های شرایط آنومیک را می‌توان در گرایش جوانان به مصرف مواد

1. social issue
2. Aas
3. Han
4. Anthony Giddens
5. agency and structure
6. activist
7. Emile Dourkheim

سال هجدهم، شماره ۷۱، بهار ۱۴۰۳
Vol. 18, No. 71, Spring 2024

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-27]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.71.55]

اعتیادآور، دید که ممکن است ناشی از احساس بی‌عدالتی در توزیع منابع اقتصادی، اجتماعی و کم‌رنگ شدن اخلاق (قاسم‌زاده، ۱۴۰۲) و به بیان گئورک زیمل[1] (۱۹۱۸-۱۸۵۸) حاکمیت فلسفه پول[2] باشد و آنچه که نگرانی‌ها را درباره گسترش مصرف موادمخدر در قشر جوان، بیشتر می‌کند تبدیل آن به «سبک زندگی» و روال عادی روزمره است.

بسیاری از پژوهش‌ها، عوامل موثر بر اعتیاد و مصرف مواد را بررسی کرده‌اند و به عامل‌هایی نظیر تقلید از والدین، اطرافیان و دوستان، دسترسی آسان به سیگار، قلیان و انواع مواد، نبود تفریح سالم، سرگرمی ارزان، در دسترس و جذاب در زندگی (میرزایی و نظرزاده، ۱۳۹۸؛ راملاقان[3] و همکاران، ۲۰۲۱)، حاشیه‌نشینی و زاغه‌نشینی، فشار همسالان، ازدحام و به همان اندازه فقر (اوندیکو[4] و همکاران، ۲۰۱۹)، بعضی مطالعات نیز بر استراتژی‌ها در پیشگیری از مصرف مواد اعتیادآور پرداخته‌اند. نعمتی سوگلی تپه و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که عامل‌های زمینه‌ساز فردی و بین فردی؛ عامل‌های آشکارساز خانوادگی و عامل‌های تداوم‌بخش و تشدیدکننده اجتماعی، فرهنگی و محیطی، از جمله عوامل تاثیرگذار در مصرف مواد اعتیادآور هستند. قاسم‌زاده (۱۴۰۲) در مطالعه کیفی بررسی علل و زمینه‌های اختلال مصرف مواد در بین دانش‌آموزان شهر تبریز، دریافت هم‌کنشی عوامل ساختاری و کنشگری عامل‌هایی مانند فضای سایبری، کمبود سرمایه اجتماعی، دگردیسی سبک زندگی و حس جستجوگری به عنوان شرایط علی، موانع سیاست‌گذاری و فقدان بسترهای شادی و نشاط به عنوان شرایط زمینه‌ای؛ مقولات سبک زندگی مبتنی بر وسایل ارتباطی، نبود برنامه‌های جوان‌پسند در رسانه‌ها و اثرات فناوری‌های نوظهور به عنوان شرایط مداخله‌گر و مقولات پذیرش اجتماعی، روابط صمیمانه خانوادگی، بهبود نظم اجتماعی مدرسه به عنوان پیامدهای اختلال مصرف مواد اعتیادآور بودند. مطالعه پژوهشی شریفی‌نیا و رحیمی یگانه (۱۴۰۱) درباره پیش‌بینی سبک‌های حل مسئله بر اساس ابعاد تمایزیافتگی خود در افراد وابسته به مواد نشان داد که

1. Simmel
2. The philosophy of money
3. Ramlagan
4. Ondigo

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-27]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.71.55]

ابعاد تمایزیافتگی خود با سبک‌های حل‌مسئله در افراد مصرف‌کننده مواد رابطه معناداری دارد؛ به گونه‌ای که هم‌جوشی با دیگران می‌تواند سبک‌های خلاقیت و اعتماد به نفس را پیش‌بینی کند آن‌چنان‌که گسست‌های عاطفی می‌تواند سبک‌های درماندگی و روی‌آورد را آینده‌نگری نماید. هم‌چنین سطح تمایزیافتگی خود، نقش قابل توجهی در پیش‌بینی شیوه‌های رویارویی در افراد وابسته به مواد با مسائل و رویدادهای زندگی روزمره دارد و دقیقا به همین دلیل لازم است در برنامه‌های پیشگیری از اعتیاد نوجوانان و کودکان، به سطح تمایزیافتگی آنان توجه شود. مغانلو و والیوند (۱۴۰۱) در پژوهش خود در شهر مسجدسلیمان با موضوع مدل‌یابی گرایش به اعتیاد بر اساس صفات مدل پنج عاملی شخصیت با میانجی‌گری تاب‌آوری در دانشجویان دریافتند ویژگی‌های شخصیتی با تعدیل تاب‌آوری موجب کاهش گرایش به اعتیاد در دانشجویان می‌شود و وجود تاب‌آوری در برابر استرس می‌تواند نقش صفات شخصیت بر میزان گرایش به مصرف مواد اعتیادآور را تعدیل کند. نتایج پژوهش حمیدی‌زاده و همکاران (۱۴۰۱) بر روی جوانان شهر رشت با عنوان نظام معنایی مصرف‌کنندگان ماری‌جوانا از اعتیاد با رویکرد نظریه زمینه‌ای، نشان داد عوامل نهادی، اجتماعی و فردی در نظام معنایی مصرف‌کنندگان مواد اعتیادآور موثر است؛ به این اعتبار که کنشگران با توجه به نوع مصرف، عقلانی و آگاهانه در نظر گرفتن کنش خود و کارکردهای مناسب ماری‌جوانا در حیات اجتماعی‌شان و آرزوی آزادی مصرف ماری‌جوانا در ایران، مصرف این ماده را یک کنش اعتیادآور در نظر نمی‌گیرند. از سوی دیگر، تعریف ساختار حاکمیتی جامعه کنونی ایران، اعتیاد را به مثابه یک برچسب می‌دانند که منجر به از دست دادن موقعیت اجتماعی حال حاضر آنان می‌شود. علاوه بر این، نظام معنایی مصرف‌کنندگان مواد از اعتیاد در فرآیند یادگیری و الگوسازی کنار همسالان، بر اساس رویکرد نظریه یادگیری اجتماعی، خلق و تقویت می‌شود و بر این باور هستند که ماری‌جوانا متمایز از دیگر مواد مخدر است و آن را یک فعالیت عادی در نظر می‌گیرند (حمیدی‌زاده و همکاران، ۱۴۰۱). آیتی و همکاران (۱۴۰۱) در مطالعه تجربه زیسته جوانان با اختلال مصرف مواد در شهر بجنورد جهت دستیابی به یک مدل تبیینی با رویکرد نظریه زمینه‌ای عنوان نمودند عوامل اثرگذار در اختلال مصرف مواد مخدر در پنج

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-27]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.71.55]

مقوله اصلی شامل عوامل فردی، خانوادگی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی قابل شناسایی است. عوامل فردی در زیر مقوله‌هایی مانند لذت‌جویی، کنجکاوی، توهم قدرت‌افزایی، عدم آگاهی از اثرات مواد، رهایی از دردهای جسمانی و روحی، رسیدن به آرامش و فراموشی مشکلات قابل طبقه‌بندی است. عامل‌های خانوادگی در زیر مقوله‌های خانواده ناسالم، فروپاشی و طلاق، مشکلات و تنش‌های خانوادگی، فقدان نظارت در خانواده، سرمایه اجتماعی پایین در خانواده و بی‌تفاوتی عاطفی قابل رهگیری است. عوامل اجتماعی مانند حلقه دوستان ناباب، مکان زندگی، کاهش تعاملات اجتماعی، معاشرت با افراد وابسته به مواد و بازتولید سرمایه اجتماعی منفی در اعتیاد جوانان مورد مطالعه اثرگذار بوده است. عده‌ای از پژوهشگران حوزه اعتیاد مانند اومبابا اوکاری و ماسسه[1] (۲۰۱۸) به پیامدهای مصرف مواد اعتیادآور نظیر عدم علاقه به مطالعه، پرسه‌زنی و ولگردی، عدم تمرکز یا تمرکز پایین، مشکلات سلامتی مثل سردرد، توهم، اضطراب دائمی، نگرانی، خواب‌آلودگی پرداختند. تامل در مطالعات پیشین نشان می‌دهد که شمار زیادی از آنها بر مطالعه وضعیت‌سنجی و از دیدگاه توصیفی (الله‌وردی‌پور و همکاران، ۱۳۸۶؛ وکیلی و همکاران، ۲۰۱۶) یا به بررسی میزان شیوع مصرف مواد پرداخته (نریمانی و همکاران، ۱۳۹۵؛ شیخ و کاشی، ۱۳۹۴)، و کمتر پژوهش‌هایی با رویکرد کیفی به معناکاوی رفتار اعتیاد و سبک زندگی متصل به آن پرداخته‌اند.

در تحقیقات مورد اشاره، به معنای ذهنی و سبک زندگی اعتیادی آن‌چنان‌که باید پرداخته نشده است و عمدتاً با رویکردهای کلان، مطالعه شده است؛ در نتیجه مطالعه مستقلی در جهت معناکاوی و فهم نظام معنایی افراد جوان مصرف‌کننده مواد اعتیادآور و از آن فراتر، مطالعه عمیق سبک زندگی و زیست‌جهان متصل به مواد مخدر، اندک است؛ بر این اساس، تلاش برای فهم معنای اعتیاد در ذهن مصرف‌کنندگان جوان مواد مخدر اهمیت دوچندان و ضرورت می‌یابد. هم‌چنین این ضرورت، مطرح است که افراد جوان مصرف‌کننده مواد منطقه فرحزاد تهران چه سبک زندگی‌ای دارند و چگونه نیازهای خود را برطرف کرده و زندگی می‌کنند؟ ضرورت مطالعه منطقه فرحزاد تهران نیز به این دلیل

1. Ombaba Okari & Masese

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-27]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.71.55]

انتخاب شـده که دارای ویژگی‌های جغرافیایی خاص (کوچه‌های کم عرض و بن بسـت با خانه‌های کم متراژ و ریزدانه با بافت فرسـوده و کم دوام) اسـت که نقاط مشـخصـی از آن پاتوق معتادان متجاهر برای فروش و مصـرف مواد شـده و به نظر می‌رسـد گونه خاصـی از زندگی در این مکان، جاری اســت که مطالعه آن می‌تواند داده‌های منحصــر به فردی را پیشاروی محققان قرار دهد. از سوی دیگر، با درک نظام معنایی افراد مصرف‌کننده مواد، ارزش‌ها و هنجارهای شــکل گرفته پیرامون آن را می‌توان آشــکار ســاخته و به تغییرات اجتماعی تعاملات کنشــگران، ســاختارهای اجتماعی و هنجاری جامعه، بازتفســیر نظام ارزشی حاکم بر نظام معنایی و سبک زندگی کنشگران که بر رفتارها و عادت‌های آنان اثر می‌گذارد، پی بُرد و این شــناخت عمیق از زمینه‌ها، علل و پیامدهای ایجادی و ایجابی، بر گسـترش مرزهای دانش اعتیاد و فهم لایه‌های پیچیده آن کمک می‌کند. هم‌چنین می‌تواند در حد خود، راهنمای مفیدی برای ســیاســت‌گذاران، پژوهشــگران و نهادهای درمانی و قانون‌گذاری بوده و از تصـویب قوانین ایسـتا و به دور از فهم عمیق مسـئله اجتماعی اعتیاد جوانان، جلوگیری نماید. از این رو، چنین مســئله‌ای قطعا ســاحت‌های متفاوت و ابعاد گوناگونی از برداشـت‌های ذهنی فردی و اجتماعی نسـبت به پدیده اعتیاد را در بردارد که زمینه پژوهش عمیق با رویکرد کیفی را فراروی محققان می‌گذارد؛ بنابراین این ســوال‌ها مطرح می‌شـود که جوانان مصـرف‌کننده مواد منطقه فرحزاد تهران چه معنا و تفسـیری از اعتیاد دارند و سـبک زندگی آنان حاوی چه مختصـاتی اسـت؟ علل، زمینه‌ها و بسـترهای پیدایش نظام معنایی آنان از اعتیاد و شــرایط مداخله‌گر آن در بین این کنشــگران جوان، چیست؟ مصرف‌کنندگان جوان مواد اعتیادآور به چه کنش‌هایی دست زده و این کنش‌ها چه پیامدهایی را برای آنان به ارمغان می‌آورد؟

روش

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری

روش پژوهش حاضــر کیفی و مبتنی بر نظریه زمینه‌ای بود. جامعه آماری پژوهش حاضــر کلیه جوانان ۱۸ تا ۳۰ ساله منطقه فرحزاد تهران بودند. ۳۵ نفر به روش نمونه‌گیری هدفمند و با بیشترین تنوع انتخاب شدند. روش جمع‌آوری داده‌ها، مصاحبه عمیق نیمه ساختاریافته

سال هجدهم، شماره ۷۱، بهار ۱۴۰۳
Vol. 18, No. 71, Spring 2024
[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-27]
[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.71.55]

بود و تا رسیدن به غنای لازم و اشباع اطلاعاتی ادامه یافت. پس از انجام ۳۵ مصاحبه اطلاعات جدیدی حاصل نشد و تکرار داده‌های قبلی بودند. در مصاحبه، از مطالعه‌شوندگان خواسته شد تا هرچه در وابستگی آنان در اختلال به مصرف مواد اعتیادآور اثرگذار و دخیل بوده، بیان نمایند. مصاحبه‌ها حداکثر ۱۲۰ دقیقه و حداقل ۹۰ دقیقه طول کشید. ملاک انتخاب نمونه‌ها تجربه مصرف مواد اعتیادآور، برخورداری از وضعیت روحی و جسمی مناسب، تمایل به همکاری و زندگی در پاتوق مصرف مواد در منطقه فرحزاد تهران بود. پرسش‌های مصاحبه با استفاده از روش دلفی[1] و در سه راند طراحی شد. پس از طراحی اولیه لیست سئوالات، ابتدا به شیوه پیش آزمون، با چهار نفر از افراد نمونه مطالعاتی با تعداد ۷۳ سوال، مطرح و مرور شد؛ سپس با تصحیح سوالات و ویرایش مجدد آن بر مبنای نتایج پیش‌آزمون، تعداد ۶۷ سوال نهایی طراحی و در انجام مصاحبه‌ها مورد استفاده قرار گرفت. برای تحلیل داده‌ها از روش نظریه زمینه‌ای استفاده و بر اساس آن داده‌ها در سه مرحله از طریق کدگذاری باز، محوری و انتخابی تحلیل شدند. برای تأمین اعتبار مطالعه از معیارهای گوبا و لینکن[2] (۱۹۸۲) استفاده و ملاحظات اخلاقی پژوهش نیز رعایت شد.

یافته‌ها

تعداد ۲۰ مرد و ۱۵ زنِ جوانِ مصرف‌کننده مواد ۱۸ تا ۳۰ ساله در تحقیق مشارکت نمودند که یکی از زنان، «ترنس» بود. ۷۵ درصد (۲۵ نفر) از نمونه‌های مورد بررسی، متادون و شیشه و ۲۵ درصد (۶ نفر) هروئین مصرف می‌کردند. ۱۰۰ درصد (۳۵ نفر) دارای سابقه خشونت، ۶۲ درصد (۲۲ نفر) سابقه آزار جنسی مکرر، ۸۰ درصد (۲۸ نفر) تفکر دائم به خودکشی و ۸۲ درصد (۲۹ نفر) اقدام به خودکشی نافرجام داشته‌اند. ۵۱ درصد (۱۸ نفر) هیچ معنایی در زندگی نداشته و ۳۱ درصد (۱۱ نفر) آرزوی مرگ و ۴۲ درصد (۱۵ نفر) آرزوی ترک مواد و برگشت به زندگی داشتند. ۸۰ درصد (۲۸ نفر) از جامعه و دولت می‌خواستند با همین سبک زندگی، آنان را پذیرفته و جایی برای مصرف مواد برایشان

1. delphi methode
2. Guba & Lincoln

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-27]
[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.71.55]

فراهم کنند تا در انظار جامعه نباشند. اطلاعات توصیفی شرکت‌کنندگان در جدول شماره ۱، ارائه شده است.

جدول ۱: اطلاعات توصیفی شرکت‌کنندگان

ردیف	جنس	سن (سال)	تحصیلات	وضعیت تأهل	مدت زمان اعتیاد	وضعیت اعتیاد در حال حاضر	سابقه خشونت	سابقه آزار جنسی	معنای کلمه زندگی	آرزو	فکر به خودکشی	اقدام به خودکشی	خواسته از جامعه و دولت
۱	مرد	۳۰	سوم راهنمایی	مجرد	۱۴	شیشه متادون	بله مکرر	بله	هیچ	ندارم	بله	بله	جایی برای مصرف مواد
۲	مرد	۲۶	–	متأهل متارکه	۹	شیشه متادون	بله بارها	نه	شاید خوب	ترک مواد	بله	بله	جایی برای مصرف مواد
۳	مرد	۲۹	دیپلم	مجرد	۱۵	هروئین متادون	بله زیاد	نه	ولنگاری	پاک شوم	خیر	خیر	جایی برای مصرف مواد
۴	مرد	۳۰	دیپلم	متأهل متارکه	۱۸	شیشه متادون	بله زیاد	بله	ازدواج با مواد مخدر	مرگ	بله	بله	پذیرش جایی برای مصرف مواد
۵	مرد	۲۶	سیکل	مجرد	۱۵	متادون شیشه	بله زیاد	بله	تکرار	ترک مواد مرگ	بله	بله	پذیرش جایی برای مصرف مواد
۶	مرد	۲۵	فوق دیپلم	متأهل متارکه	۱۸	هروئین متادون	خیر	خیر	بی معنا- زندگی نکردم	تنها نباشم	بله زیاد	نه- ترس	پذیرش جایی برای مصرف مواد
۷	مرد	۲۷	دیپلم	متأهل متارکه	۱۵	شیشه	بله زیاد	خیر	بی معنا	ترک مواد	بله	نه- ترس	پذیرش جایی برای مصرف مواد
۸	مرد	۲۸	مهندسی الکترونیک	متأهل متارکه	۱۷	شیشه گل	بله بارها	خیر	تمام شده	ندارم	اصلا	خیر	کاری نمیتونه بکنه
۹	مرد	۲۹	دیپلم	مجرد	۱۱	متادون	بله بارها	بله	صدای کلنگ قبر	ندارم	بله	بارها	بدتر ضربه میزنه
۱۰	مرد	۲۸	دیپلم	مجرد	۱۲	هروئین متادون	بله زیاد	بله	خواب بد	ندارم	بله	بارها	ضربه جایی برای مصرف مواد
۱۱	مرد	۳۰	مهندسی عمران	متأهل متارکه	۷	هروئین شیشه	بله بارها	بله	بر باد رفته	مرگ	بله زیاد	نه- ترس	ضربه جایی برای مصرف مواد
۱۲	مرد	۳۰	دیپلم	مجرد	۱۳	شیشه متادون	خیر	خیر	تباهی	پاک شوم از ایران بروم	بله	بله	حمایت جایی برای مصرف مواد

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-27]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.71.55]

جدول ۱: اطلاعات توصیفی شرکت‌کنندگان

ردیف	سن (سال)	جنس	تحصیلات	وضعیت تأهل	مدت زمان اعتیاد	وضعیت اعتیاددرحال حاضر	سابقه خشونت	سابقه آزار جنسی	معنای کلمه زندگی	آرزو	تفکر به خودکشی	اقدام به خودکشی	خواسته از جامعه و دولت
۱۳	۲۵	مرد	سیکل	متأهل	۱۴	قرص شیشه متادون	بله	بله	نمی‌شه خوب زندگی کرد	رضایت خانواده	بله	بله	حمایت جایی برای مصرف مواد
۱۴	۲۸	مرد	دیپلم	متأهل متارکه	۱۱	شیشه متادون	بله	خیر	بی معنا شده	سلامتی و برگشت به خانواده	بله	بله	حمایت جایی برای مصرف مواد
۱۵	۲۶	مرد	بیسواد	متأهل	۱۰	هروئین متادون	خیر	خیر	هیچ مصرف مواد	ترک مواد برگردم افغانستان	بله	بله	حمایت جایی برای مصرف مواد
۱۶	۲۵	مرد	سیکل	مجرد	۳	شیشه متادون	بله	خیر	تنهایی	مرگ	خیر	خیر	حمایت جایی برای مصرف مواد
۱۷	۲۴	مرد	فوق لیسانس عمران	متأهل	۶	شیشه هروئین متادون	بله	خیر	هیچ	مرگ	بله	بله	جایی برای مصرف مواد
۱۸	۲۸	مرد	دیپلم	مجرد	۴	شیشه متادون	خیر	خیر	بی معنا	سلامتی والدین	بله	بله	حمایت جایی برای مصرف مواد
۱۹	۲۶	مرد	دیپلم	متأهل متراکه	۱۴	شیشه متادون	بله	بله بارها	خراب شد	مرگ	بله	بله	ضربه جایی برای مصرف مواد
۲۰	۲۳	مرد	فوق لیسانس الکترونی ک	متأهل متارکه	۱۳	شیشه متادون	بله	بله	اجبار به مصرف مواد	مرگ	بله	بله	ضربه جایی برای مصرف مواد
۲۱	۳۰	زن	فوق دیپلم	متأهل	۱۴	شیشه	بله	بله	آرامش و آسایش	زندگی با دخترم	بله	بله	هیچ جایی برای مصرف مواد
۲۲	۲۵	زن (ترن س)	سیکل	مجرد	۲	هروئین	بله بارها	خیر	امید و شکر گزاری	تأسیس مرکز نگهداری معتادان	بله	بله	حمایت جایی برای مصرف مواد

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-27]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.71.55]

جدول ۱: اطلاعات توصیفی شرکت‌کنندگان

ردیف	سن (سال)	جنس	تحصیلات	وضعیت تأهل	مدت زمان اعتیاد	وضعیت اعتیاد در حال حاضر	سابقه خشونت	سابقه آزار جنسی	معنای کلمه زندگی	آرزو	تفکر به خودکشی	اقدام به خودکشی	خواسته از جامعه و دولت
۲۳	۲۶	زن	دیپلم	متأهل متارکه	۱۵	سورچه متادون	بله بارها	بله	هیچ	برگشت به زندگی	بله	بله	ضربه جایی برای مصرف مواد
۲۴	۲۷	زن	دیپلم ردی	متأهل متارکه	۷ سال	هروئین متادون	بله	بله	زیباست	کمال در زندگی	بله	بله	ضربه جایی برای مصرف مواد
۲۵	۳۰	زن	دیپلم حسابدار ی	مجرد	۱۵	شیشه دوا	بله	بله- پدر	تنفر	بغل کردن والدین	بله	بله	حمایت اشتغال
۲۶	۲۵	زن	دیپلم	متأهل متارکه	۱۵	شیشه	بله	بله	مصرف مواد	زندگی سالم	بله	بله	حمایت جایی برای مصرف مواد
۲۷	۲۴	زن	پنجم ابتدائی	متأهل متارکه	۱۴	شیشه	خیر	بله	سالم و پاک	پاکی	بله	بله	حمایت جایی برای مصرف مواد
۲۸	۲۸	زن	سیکل	صیغه	۳	شیشه	بله	بله	زندگی معمولی	ازدواج با مرد خوب	بله	بله	حمایت جایی برای مصرف مواد
۲۹	۲۵	زن	دیپلم ریاضی	مجرد صیغه	۱۲	دوا	بله	بله	ملال‌آور	داشتن شرکت	خیر	ترس	حمایت جایی برای مصرف مواد
۳۰	۲۸	زن	بیسواد	۳ بار طلاق	۸	شیشه	بله	خیر	هیچ	پاکی و اشتغال	بله	بله	حمایت اشتغال
۳۱	۲۴	زن	فوق دیپلم	متأهل متارکه	۷	شیشه	بله	بله	تموم شه	مرگ	بله	بله	جایی برای مصرف
۳۲	۲۹	زن	لیسانس زیست شناسی	مطلقه صیغه	۸	کوکائین شیشه	بله	بله	دور تسلسل بدبختی	مرگ	بله	بله	حمایت جایی برای مصرف مواد
۳۳	۲۸	زن	لیسانس جامعه شناسی	صیغه	۱۲	شیشه متادون	بله	بله	شکست و دلهره	خوب بشم یا بمیرم	بله	بله	حمایت جایی برای مصرف مواد
۳۴	۲۶	زن	لیسانس زبان	صیغه	۹	شیشه متادون	بله	بله	مصرف مواد	برگشت به زندگی	بله	بله	پذیرش جایی برای مصرف مواد
۳۵	۲۰	زن	دیپلم	متأهل متارکه	۸	شیشه متادون	بله	بله	می تونست خوب باشه	خوب بشم یا بمیرم	بله	بله	حمایت جایی برای مصرف مواد

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-27]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.71.55]

با تحلیل و بررسی دقیق و خط به خط متن مصاحبه‌های پژوهش، مفاهیم، تم‌های فرعی، اصلی و نهایی بر اساس فرآیند دقیق، جزیی و طولانی، مفهوم‌پردازی و ارائه شدند. در نتیجه این فرآیند، مقوله هسته پژوهش «اعتیاد دلفریب؛ خودکشی خودخواسته» از ۶ مقوله اصلی، ۵۰ مقوله فرعی، برساخته شد که در جدول ۲ نشان داده شده است.

جدول ۲: اجزای مدل نظری و فرآیند استخراج مقوله هسته پژوهش

نمونه مقولات محوری/کدگذاری باز سطح دوم	کدگذاری محوری	کدگذاری انتخابی	مقوله هسته
لذت‌جویی و حس کنجکاوی، افسردگی، توهم افزایش قدرت، رفع دردهای مزمن، پنداشت‌ها و باورهای غلط و نادرست درباره مصرف مواد، فراموشی مشکلات، زندگی در اماکن بدون نظارت خانواده مثل خوابگاه و خانه‌های استیجاری، مخالفت با والدین	شرایط روانی: فردی اجتماعی	عوامل فردی و اجتماعی	سبک زندگی دلفریب اعتیادی؛ خودکشی خودخواسته
الگوهای فرزندپروری ناموفق والدین، ارتباط ضعیف والدین و فرزندان، کمبود محبت در خانواده، نبود انضباط و نظارت در خانواده، خانواده متشنج، آشفته و از هم گسیخته، اعتیاد یک یا چند نفر از اعضای خانواده، میزان بالای تعارض‌های خانوادگی، فقدان احساس رضایت‌مندی در خانواده، آزار جسمی و جنسی در خانواده، دسترسی آسان به مواد، محیط زندگی ناسالم و پرخطر، دوستان هم‌سال ناباب و مصرف‌کننده مواد، شروع زودرس مصرف سیگار و گل، مهارت‌های زندگی اجتماعی ضعیف، حاشیه‌نشینی و هم‌نشینی افتراقی، بیکاری فزاینده علیرغم تحصیلات دانشگاهی و مهارت‌های حرفه‌ای، فقر و بی‌خانمانی، بحران اقتصادی، مشاغل سخت و زیان‌آور	شرایط استمرار: خانوادگی اجتماعی محیطی اقتصادی	عوامل زمینه‌ساز، تداوم‌بخش و تشدیدکننده	
متغیرهای روان‌شناختی و هیجانی، عدم آشنائی و کنترل هیجانات، مصرف مواد در زمان نوجوانی و عدم تکمیل و رشد بخش پره‌فرونتال مغز، خودکنترلی ضعیف، خلاء عاطفی، آشفتگی خُلقی و ذهنی، بیگانگی با خانواده و جامعه، نگاه اجتماع به مثابه شخص لکه‌دار و خوار شده، نگاه منفی جامعه به معتادان	شرایط میانجی: عوامل روان‌شناختی اختلالات روان‌شناختی	عوامل مداخله‌گر	

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-27]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.71.55]

جدول ۲: اجزای مدل نظری و فرآیند استخراج مقوله هسته پژوهش

نمونه مقولات محوری/کدگذاری باز سطح دوم	کدگذاری محوری	کدگذاری انتخابی	مقوله هسته
	برچسب اجتماعی		
معنابخشی به زندگی اعتیادی، جامعه‌ستیزی، ترک‌های مکرر و شکست، مقاومت در برابر تغییر، خواستن و توانستن ترک مواد، جبران تنهایی و انزوا، حمایت متقابل از یکدیگر در پاتوق، تقسیم دردها و رنج‌ها با همنوعان در پاتوق، بازسازی امنیت در زندگی اعتیادی	قفل شدن در سبک زندگی اعتیادی	راهبردها	
احساس بی‌ارزشی، احساس بی‌پناهی، احساس بی‌قدرتی، احساس ستم‌دیدگی، شکست در زندگی، خروج از زندگی معمولی، نرسیدن به آرزوها	اثرات روانی، اجتماعی و جسمانی	پیامدها	
همانندسازی افراطی، تطبیق‌پذیری و سازگاری با شرایط، آرامش‌یابی در وضع موجود، بازاندیشی‌گرایی، تفکر مداوم مرگ، زندگی در عیش و مردن در خوشی، خودکشی خودخواسته، ضعف قوای جسمانی، بیماری‌های قلبی و تنفسی، اخلال در دستگاه عصبی			

بر اساس اجزای مدل نظری و فرآیند استخراج و تجزیه و تحلیل داده‌ها در ادامه، مفاهیم طبقات مختلف، بررسی و مقولات اصلی، تشریح شد.

عوامل فردی و اجتماعی

محققان با بررسی الگوی پارادایمی معناکاوی سبک زندگی مشارکت‌کنندگان؛ دریافتند شرایط روانی فردی و اجتماعی جوانان در پیدایش سبک زندگی دلفریب اعتیادی و رهنمون کردن آنها به فرآیند آرام و بطئی خودکشی خودخواسته در بستر مصرف دائم مواد، موثر بوده است. علت معنادار و مشترک مصرف مواد در دنیای ذهنی مشارکت‌کنندگان، لذت‌جویی و ارضای حس کنجکاوی، پنداشت‌ها و باورهای غلط و نادرست درباره مصرف مواد و فراموشی مشکلات بوده است. در این‌خصوص مشارکت‌کننده شماره ۸ گفت: *"... زندگی خیلی خوب و مرفهی را در خانواده پدری و زندگی خودم داشتم، ۵ سال هند زندگی کردم ... چندین بار به اروپا سفر کردم... خونه،*

سال هجدهم، شماره ۷۱، بهار ۱۴۰۳
Vol. 18, No. 71, Spring 2024

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-27]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.71.55]

ویلا، دو تا ماشین، شرکت و ... همه چی داشتم... بیشتر از ۱۰ سال با کتی (زنم) به خوبی زندگی کردم... خیلی از چیزایی که برای خیلی از این آدمایی که الان تو این پاتوق هستن آرزوست برای من خاطرست... گه گاه نیز الکل و تریاک و گل می‌زدم... خونه و ماشینم را به اسم کتی زده بودم... وقتی خونواده‌اش به مشکل اقتصادی خوردن، به تحریک پدرش همه چی را برداشت و رفت دانمارک... الان با خاطره و فکر اون ۱۰ سال زندگی خوبم دارم زندگی می‌کنم... کاش کتی خونه و ماشین رو به باباش می‌داد ولی منو ترک نمی‌کرد... الانم دوستش دارم.. برای تحمل این درد به شیشه و گل و متادون پناه آوردم... دوست دارم این زندگی تموم شه...." .

عوامل زمینه‌ساز، تداوم‌بخش و تشدیدکننده

شواهد علمی و تجربی نشان می‌دهد اعتیاد یک بیماری مزمن و عودکننده است. یافته‌های تحقیق نشان داد مشارکت‌کنندگان در مسیر سبک زندگی اعتیادی خود، شرایط مختلف خانوادگی، اجتماعی، محیطی و اقتصادی را مانند الگوهای فرزندپروری ناموفق والدین، ارتباط ضعیف والدین و فرزندان، نبود انضباط و نظارت در خانواده، اعتیاد یک یا چند نفر از اعضای خانواده، فقدان احساس رضایت‌مندی در خانواده، آزار جسمی و جنسی در خانواده و اجتماع، دسترسی آسان به مواد، محیط زندگی ناسالم و پرخطر، دوستان هم‌سال ناباب و مصرف‌کننده مواد، شروع زودرس مصرف سیگار و گل، مهارت‌های زندگی اجتماعی ضعیف، حاشیه نشینی و هم‌نشینی افتراقی، بیکاری فزاینده علیرغم تحصیلات دانشگاهی و مهارت‌های حرفه‌ای، بحران اقتصادی، مشاغل سخت و زیان‌آور؛ را تجربه کردند که به عنوان عوامل زمینه‌ساز، تداوم‌بخش و تشدیدکننده، طبقه‌بندی شد. به عنوان نمونه مشارکت‌کننده شماره ۲۵ گفت: *"... وقتی ۹ ساله بودم، همان زمانی که پدرم به من تعرض جنسی کرد و دختری را از من گرفت، می‌دیدم پدر و مادرم برای تسکین دردهاشون، تریاک را در چایی حل کرده و می‌خورند... وقتی از مدرسه برمی‌گشتم، پدرم یک پلاستیک مشکی خیلی کوچیک را در وسط مشت دستم می‌گذاشت و می‌گفت بدون اینکه مشتت رو باز کنی با سرعت برو فلانجا و این رو به فلانی بده و برگرد... خیلی خسته می‌شدم، پاهام به شدت درد می‌گرفت... بعد از رسیدن به مقصد، مشتم را که محکم*

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-27]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.71.55]

بسته بودم باز می‌کردم، گاهی می‌دیدم یه چیز سیاه، کف دستم چسبیده... اون را لیس می‌زدم... اوایل بدنم به خارش می‌افتاد ولی خیلی حس خوبی بهم دست می‌داد، کم کم خوشم اومد و فهمیدم این حالت‌ها اثر تریاکه... ادامه دادم، حالا مصرف‌کننده حرفه‌ای شیشه‌ام... وای از دست پدرم...!". در همین زمینه مشارکت‌کننده شماره ۳۰ گفت: *"پدرم منو در بچگی در چاه توالت آویزون می‌کرد و می‌گفت تو موجودی اضافی و بدرد نخوری، آخرش هم در ۱۳ سالگی منو به یک مرد افغانی شوهر داد که معتاد بود و من هم برای انتقام از این زندگی نکبت‌بار، با شوهرم به تریاک و بعد از آن به مصرف شیشه روی آوردم ... پس از دو سال منو طلاق داد و دنبال زندگیش رفت ... الان با مصرف شیشه سعی می کنم از دردها فرار کنم ... مواد شده مونس زندگیم و ادامه میدم تا عمرم تموم بشه ... شب‌ها آرزو می‌کنم که خوابیدم دیگه بیدار نشم ... جرأت خودکشی هم ندارم..."* .

عوامل مداخله‌گر

مشارکت‌کنندگان پژوهش حاضر به مفاهیمی نظیر عدم آشنائی و کنترل هیجانات، مصرف مواد در زمان نوجوانی و عدم تکمیل و رشد بخش پره‌فرونتال مغز، خودکنترلی ضعیف، خلاء عاطفی، آشفتگی خُلقی و ذهنی، بیگانگی با خانواده و جامعه، نگاه اجتماع به مثابه شخص لکه‌دار و خوار شده، نگاه منفی جامعه به معتادان اشاره کردند که به عنوان شرایط میانجی و عوامل مداخله‌گر، دسته‌بندی شده و موجب ایجاد سبک زندگی اعتیادیِ افراد مورد مطالعه شده است. در این رابطه مشارکت‌کننده شماره ۲۲ (ترنس متمایل به مرد) گفت: *"شرایط نوجوونی بسیار آشفته‌ای را در خانواده تجربه کردم، از محبت والدین، هیچی درک نکردم، الان اصلا بهشون فکر نمی‌کنم. از خونه (خرم‌آباد) فرار کردم اومدم تهران و خیلی زود با مصرف‌کننده‌های مواد آشنا شدم. هر ماده‌ای را که می‌خواستم مصرف کنم اول درباره اثراتش تحقیق می‌کردم، بعد می‌زدم... الان چشم سوم من باز شده..."* . هم‌چنین مشارکت‌کننده شماره ۳۲ گفت: *"خانواده منضبط و خوبی داشتم، پدرم همیشه حواسش بهم بود ولی خودم در کنترل هیجانات نوجوانی موفق نبودم... آشفتگی ذهنی اذیتم می‌کرد. مصرف مواد را یک ضرب با کوکائین در یک پارتی (با رئیس شرکت و همکارا) در شهرک غرب شروع و بهشت رو تجربه کردم. قبلا درباره اثرات*

سال هجدهم، شماره ۷۱، بهار ۱۴۰۳
Vol. 18, No. 71, Spring 2024

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-27]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.71.55]

مصرف انواع مواد چیزایی خونده و شنیده بودم. به نظرم هرکس کوکائین مصرف نکرده بهشت را ندیده و نخواهد دید... الان بارها از هروئین و شیشه استفاده کردم ولی هیچ وقت اون حال، تکرار نشده ..."

راهبردها

فلسفه و معنای زندگی در نگاه افراد مختلف تعاریف متفاوتی دارد و هیچ تعریف واحدی برای آن نمی‌توان ارائه کرد. در واقع معنای زندگی، کاملاً شخصی و تحت تأثیر جهان‌بینی فرد است و هر کس به تنهایی اما تحت تأثیر آموزش‌ها، نوع نگرش و عوامل اجتماعی– تربیتی، می‌تواند معنای واقعی زندگی خود را تعیین کند؛ بنابراین اگر زندگی در نگاه افراد معنادار نباشد، هرگز لذت، شادی و ثروت را تجربه نخواهند کرد. یافته‌های تحقیق نشان داد، افراد مورد پژوهش با توجه به شرایط پیش آمده دچار قفل‌شدگی در سبک زندگی اعتیادی شده و برای جبران تنهایی و انزوای ناشی از زندگی در پاتوق مصرف مواد و جدایی از زندگی و جامعه سالم، درصدد جایگزینی مفاهیم و معانی جدید از رویکردها و معانی ذهنی خود در محیط خاص پاتوق مصرف مواد برآمده و رنج‌های‌شان را با همنوعان تقسیم کرده و به بازسازی امنیت در زندگی اعتیادی روی آوردند. در این خصوص مشارکت‌کننده شماره ۲۹ گفت: *"... جای زخم زندگی روی تنم هیچ وقت خوب نمیشه... برای چی باید ترک کنم؟ انگار من هیچ وقت نبودم... الان در انتظارم که زندگیم با مرگ تدریجی تموم شه..."*. هم‌چنین مشارکت‌کننده شماره ۶ گفت: *"... پدرم در ۱۳ سالگی مُرد، بچه سرکشی بودم، حرف قبول نمی‌کردم، از ارث پدری بهم تو پاسداران یک خونه افتاد، خونه پدرم قیطریه بود الانم خواهرا و برادرام قیطریه زندگی می‌کنن... دوا (هروئین) همه زندگی منو از بین برد... الانم نمی‌خوام ترک کنم، می‌تونم ولی فکر می‌کنم اینطوری می‌تونم انتقامم رو از این زندگی بگیرم... نتونستم نقشی به این زندگی بزنم ... همش تو ترس از اینم که تو پاتوق، از خماری بمیرم و کسی نباشه منو جمع و جور کنه... دلم به همین هم‌پاتوقیا خوشه..."* .

سال هجدهم، شماره ۷۱، بهار ۱۴۰۳
Vol. 18, No. 71, Spring 2024

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-27]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.71.55]

پیامدها

برخی از مشارکت‌کنندگان در رابطه با پیامدهای کاربست راهبردها به مفاهیم مختلفی مثل احساس بی‌ارزشی، احساس بی‌پناهی، احساس بی‌قدرتی، احساس ستم‌دیدگی، شکست در زندگی، خروج از زندگی معمولی، نرسیدن به آرزوها، همانندسازی افراطی، تطبیق‌پذیری و سازگاری با شرایط، آرامش‌یابی در وضع موجود، بازاندیشی‌گرایی، تفکر مداوم به مرگ، زندگی در عیش و مردن در خوشی، خودکشی خودخواسته، ضعف قوای جسمانی، بیماری‌های قلبی و تنفسی و اخلال در دستگاه عصبی؛ اشاره کردند. در مجموع بر اساس داده‌های برآمده از تحقیق، در معناکاوی سبک زندگی افراد مورد مطالعه باید به عوامل فردی، اجتماعی، زمینه‌ساز و تداوم‌بخش، مداخله‌گر و پیامدهای جسمی، روانی، اقتصادی و اجتماعی این گونه از زیست‌جهان، توجه نمود. در این رابطه مشارکت‌کننده شماره ۵ گفت: *"... من بچه طلاقم، پدرم وقتی ۷ سالم بود ما رو ترک کرد... در کودکی بارها مورد خشونت و آزار جنسی قرار گرفتم... طعم خوشی زندگی را هیچ وقت نچشیدم... حقم را از زندگی نگرفتم... ۲۱ سالم بود از اسلامشهر (محل زندگیم) رفتم رامسر... کراک کشیدم و بعدش تعداد زیادی قرص لورازپام و دیازپام خوردم، نیروی انتظامی تن بیهوشم را به بیمارستان رسوند و متأسفانه زنده موندم! این چه زندگیه... دچار ده‌ها مریضی و سَرخوردگیم... یه جورایی با زندگی تو پاتوق دنبال آرامشم"* . هم‌چنین مشارکت‌کننده شماره ۲۴ گفت: *"... بنظرم همه چی به خونواده بر میگرده... وضع مالی ما خوب نبود، مادرم همیشه نبود... از ۴ سالگی تنها بودم... قانون‌ها و خط قرمزهای خونه ما خیلی مرتب بود... اگر انتخاب با من بود این خانواده را انتخاب نمی‌کردم... ازدواج کردم و شوهرم معتاد از آب در اومد... نمیدونستم باید چکار کنم... طلاق گرفتم... با شوهرم مصرف نمی‌کردم بعد از طلاق با سیگار و گل شروع کردم و بدون اینکه بخوام به این مسیر رسیدم... افتادم تو خوشگذرانی و پارتی... شاید خودمو گول زدم... تا حالا ۴ بار رگ زدم، چندین بار قرص‌های اعصاب داداشم را خوردم ولی نمردم و حالا اینجام...با احساس بی‌ارزشی، بی‌پناهی، ستم‌دیدگی، خارج از زندگی معمولی... در حسرت آرزوها... تنها و افسرده و در انتظار مرگ... این یه خودکشی خودخواسته برای من و امثال منه..."* .

سال هجدهم، شماره ۷۱، بهار ۱۴۰۳
Vol. 18, No. 71, Spring 2024

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-27]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.71.55]

تحلیل الگوی پارادایمی علل و زمینه‌های پیدایش سبک زندگی اعتیادی

الگوی پارادایمی علل و زمینه‌های پیدایش سبک زندگی اعتیادی و خودکشی خودخواسته در بین جوانان مورد مطالعه در شکل ۱ ارائه شده است. از منظر مشارکت‌کنندگان در این پژوهش، هم‌کنشی شرایط فردی و اجتماعی به عنوان عوامل علی، به کمک شرایط خانوادگی، اجتماعی و محیطی به عنوان عوامل زمینه‌ساز و تشدیدکننده، سبک زندگی اعتیادی در بین جوانان را به وجود آورده است. مشارکت‌کنندگان این پژوهش راهبردهای مختلفی را در راستای تطابق خود با شرایط زندگی در پاتوق مصرف مواد در پیش گرفتند که سبب قفل‌شدگی آنان در شیوه زندگی اعتیادی شد. این فرآیند در نهایت با کمک اثرات روانی، اجتماعی و جسمانی مصرف مواد، پیامد مرگ تدریجی و خودکشی خودخواسته را برای آنان به ارمغان آورد.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-27]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.71.55]

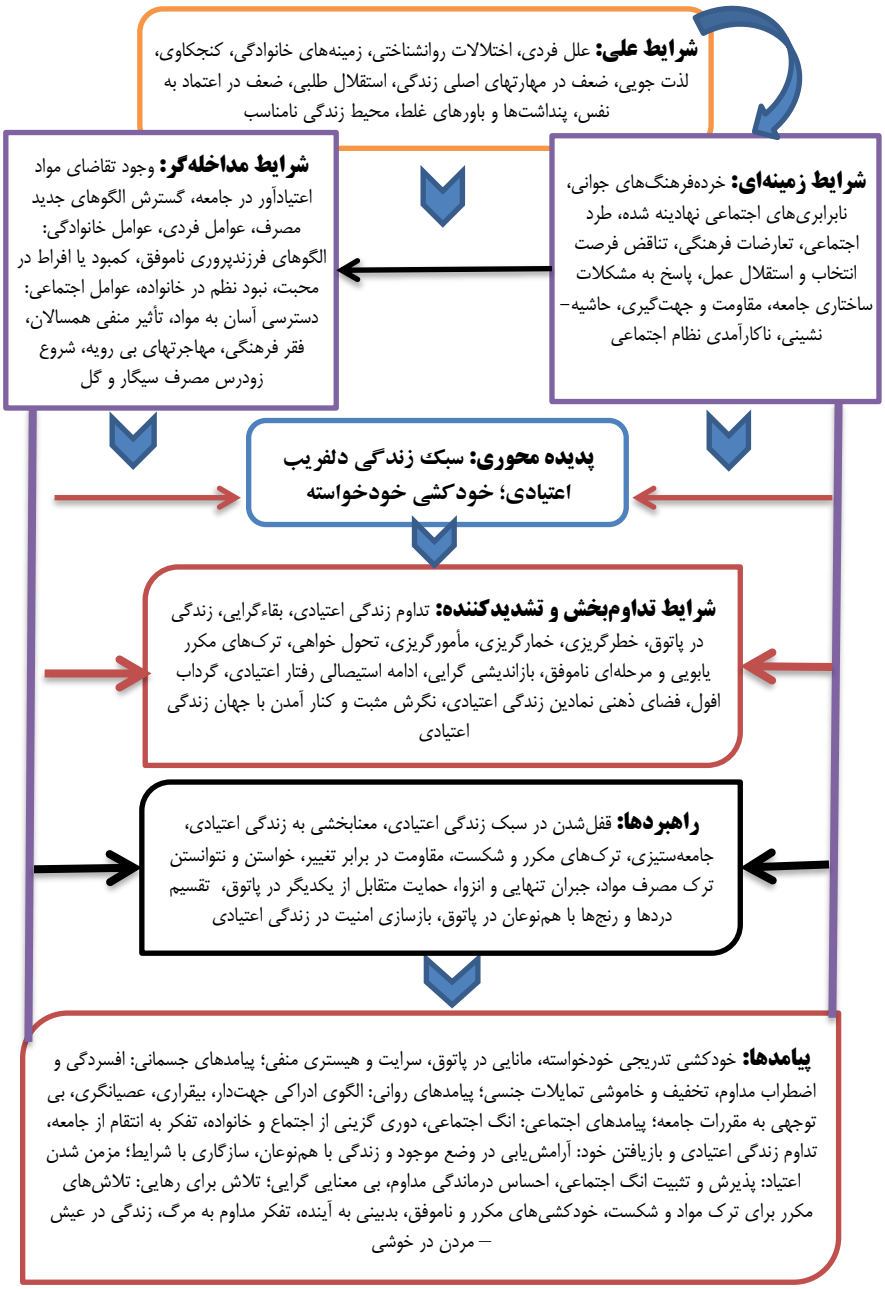

شکل ۱: الگوی پارادایمی سبک زندگی جوانان مصرف‌کننده مواد فرحزاد بر اساس روش نظریه داده-بنیاد

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-27]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.71.55]

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از انجام این پژوهش، معناکاوی سبک زندگی جوانان مصرف‌کننده مواد در محله فرحزاد تهران با رویکرد نظریه زمینه‌ای بود تا شناخت عمیق یک پدیده اجتماعی و به موازات آن، یک واقعیت اجتماعی در نظام معنایی فرد مصرف‌کننده موادمخدر، صورت گیرد. نتایج تحقیق نشان داد این نظام معنایی می‌تواند تجلیات رفتاری فرد در گروه ثانویه پاتوق مصرف‌کنندگان مواد، را شکل داده و شیوه‌ای متفاوت از زیست فردی و اجتماعی موسوم به سبک زندگی اعتیادی را نمایان سازد، سبک زندگی که در آن همه چیز با تهیه و مصرف مواد، معنا یافته و به شدت تحت تاثیر آن است. مطالعه‌شوندگان، تعریف متفاوتی از سبک زندگی، ارائه داده و خود را از گونه‌های دیگر جامعه، تمایز بخشیدند. آنها برای سبک زندگی و رفتار متفاوت خود توجیهات خاصی داشته و برای پیدایش این گونه از زندگی، شرایط و عوامل ویژه‌ای را دخیل می‌دانستند و در این تعریف، عوامل نهادی، اجتماعی، محیطی، خانوادگی، اقتصادی و میان‌فردی، نقش پررنگی داشت. جوانان مورد مطالعه با بازاندیشی در مصرف مواد، هم‌نشینی افتراقی با همنوعان دیگر خود و تبدیل آن به بخش مهمی از زندگی و حیات اجتماعی‌شان، کارکردهای مثبتی را در مصرف موادمخدر یافتند.

بارقه‌های دانشی برگرفته از نظریه‌ها و پژوهش‌های انجام شده در اعتباربخشی به داده‌ها و استخراج نتایج در تدوین یک مدل نظری برای فهم نظام معنایی سبک زندگی خاص مطالعه‌شوندگان در این پژوهش، اثرگذار بوده است. نتایج این بخش از تحقیق با مطالعه خدری و همکاران (۱۳۹۹) و پارک[1] و همکاران (۲۰۲۰) درباره فاصله میان باورهای جامعه، با پنداشت‌های نوجوانان و جوانان مصرف‌کننده مواد، همسو است. هم‌چنین با تحقیقات هالبک و ویتو[2] (۲۰۲۱)، حمیدی‌زاده و همکاران (۱۴۰۱)، ازبورن و فوگل (۲۰۰۸)، بهارلویی و همکاران (۱۴۰۰) و حقی و صفری (۱۴۰۰) در بررسی و علت‌یابی گرایش به مصرف موادمخدر از جمله کسب لذت و آرامش، مشکلات ساختاری، معاشرت با هم‌نوعان، پیامدهای آسیب‌زای روحی و روانی؛ نیز همسو است. بر اساس مدل

1. Park
2. Halbeck & Vitoo

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-27]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.71.55]

پارادایمی ارائه شـده، نظام معنایی مصـرف مواد و سـبک زندگی کنشـگران، تحت تاثیر شرایط خاصی است که در چهار دسته شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر و شـرایط تداوم‌بخش و تشـدیدکننده طبقه‌بندی شـدند. شـرایط علی شـامل علل فردی، اختلالات روان‌شناختی، عوامل خانوادگی، کنجکاوی و لذت‌جویی، پنداشت‌ها و باورهای غلط و اسـتقلال‌طلبی بود. شـرایط زمینه‌ای شـامل خرده‌فرهنگ‌های جوانی، نابرابری‌های اجتماعی نهادینه شـده، طرد اجتماعی، تعارضـات فرهنگی، تناقض فرصـت انتخاب و استقلال عمل، پاسخ به مشکلات ساختاری جامعه، مقاومت و جهت‌گیری، حاشیه‌نشینی و ناکارآمدی نظام اجتماعی بود. وجود تقاضای مواد اعتیادآور در جامعه، گسترش الگوهای جدید مصـرف، عوامل فردی، عوامل خانوادگی، الگوهای فرزندپروری ناموفق، کمبود یا افراط در محبت، نبود نظم در خانواده، عوامل اجتماعی نظیر دسترسی آسان به مواد، تأثیر منفی همسالان، فقر فرهنگی، مهاجرت‌های بی‌رویه، شروع زودرس مصرف سیگار و گل در شرایط مداخله‌گر طبقه‌بندی شد. شرایط تداوم‌بخش و تشدیدکننده نشان‌دهنده تداوم زندگی اعتیادی، بقاءگرایی، زندگی در پاتوق و خوابیدن در خیابان یا سـرپناه شـبانه، بازاندیشـی گرایی، ادامه اسـتیصـالی رفتار اعتیادی، پیدایش فضـای ذهنی نمادین زندگی اعتیادی و نگرش مثبت و کنار آمدن با جهان زندگی اعتیادی بود. سـبک زندگی جوانان مصرف‌کننده موادمخدر، پیامدهای قابل توجه و جبران‌ناپذیری را مانند خودکشی تدریجی خودخواسته، مانایی در پاتوق، سرایت و هیستری منفی، پیامدهای جسمانی نظیر افسردگی و اضـطراب مداوم، خاموشـی تمایلات جنسـی، پیامدهای روانی مانند الگوی ادراکی جهت‌دار، بیقراری، عصـیان‌گری، بی‌توجهی به مقررات جامعه، پیامدهای اجتماعی شـامل انگ اجتماعی، دوری‌گزینی از اجتماع و خانواده، تفکر به انتقام از جامعه، تداوم زندگی اعتیادی و بازیافتن خود، آرامش‌یابی در وضـع موجود و زندگی با هم‌نوعان، سـازگاری با شـرایط، مزمن شـدن اعتیاد، پذیرش و تثبیت انگ اجتماعی، احسـاس درماندگی مداوم، تلاش برای رهایی، تلاش‌های مکرر برای ترک مواد و شـکسـت، خودکشـی‌های مکرر و ناموفق، بدبینی به آینده، تفکر مداوم به مرگ، زندگی در عیش و مردن در خوشـی، برای آنان داشته است. شرایط پیش‌گفته در تکمیل و امتداد یکدیگر پدیده‌ای با عنوان «سبک

سال هجدهم، شماره ۷۱، بهار ۱۴۰۳
Vol. 18, No. 71, Spring 2024

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-27]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.71.55]

زندگی دلفریب اعتیادی» را برای مشارکت‌کنندگان در تحقیق، ایجاد نمود که در حقیقت «خودکشی خودخواسته»، پیامد نهایی سبک زندگی اعتیادی بود. یافته‌های این بخش از پژوهش با یافته‌های بخشی‌نیا و همکاران (۱۳۹۷) تحت عنوان فهم تجربه زیسته افراد کارتن‌خواب و ارائه الگوی توانمندسازی آنان همسو است.

نتایج پژوهش نشان داد وقتی یک رفتار فردی و اجتماعی مانند مصرف موادمخدر در شبکه‌ای از تعاریف، مفهوم‌ها، مصداق‌ها و روابط متقابل اجتماعی قرار گیرد، یک چارچوب نظری را فراهم می‌آورد که امکان فهم رابطه‌ای بین عاملیت و ساختار با مصرف‌کنندگان مواد را فراهم آورده و هم‌چنین تجربه زیسته و فضای معنایی ویژه‌ای را از فرد مصرف‌کننده و گروه اجتماعی که با آن مانوس است را نشان می‌دهد. جوانان مورد مطالعه به عنوان کنشگران عرصه مورد بحث، با توجه به تجارب حاصل از مصرف مواد، نظام کنشی خود را با توجه به اهداف، وسایل و مقاصد، تفسیر کرده و کنش‌های بعدی را بر مبنای این تجارب زیسته، تنظیم کردند. در واقع سبک زندگی برآمده از کنش و واکنش‌های افراد در فرآیند کنش‌متقابل، یک نظام معنایی از جامعه، فرد و مقررات حاکم بر پاتوق مصرف مواد، ایجاد می‌کند که نانوشته و غیررسمی است و هریک در جایگاه خود، سعی می‌کنند به کنش عقلانی مدنظر خود پرداخته و مسئولیت آن‌را نیز برعهده گیرند. این دو امر، یعنی کنش عقلانی و پذیرش مسئولیت، سبک زندگی و نظام معنایی حاکم بر آن را برساخته و در نزد کنشگران به یک امر مشروع، تبدیل شده است. از سوی دیگر، بر اساس قوانین نظام زندگی مدرن، کنشگران در پَستی و بلندی‌های زندگی می‌آموزند که چگونه سود و زیان اعمال آگاهانه و عقلانی خود را در یک فرآیند معنایی، تنظیم و یک رفتار را جایگزین رفتاری دیگر کرده و در راستای آن ارزش‌ها و هنجارهای جدیدی را بیافرینند. به این اعتبار، جوانان مصرف‌کننده مواد مخدر فرحزاد تهران در یک نظام معنایی در سبک زندگی برساخته خود به این باور رسیدند که مصرف مواد، کارکرد مثبتی را در زیست آنها داشته و بدون آن، در مسیر سخت زندگی پیشاروی خود، نمی‌توانند ادامه دهند؛ لذا این کنش خود را ادامه داده و تکمیل کردند. مهارت‌های کنار آمدن و مدیریت خطرهای زندگی در پاتوق مصرف، ایجاد و تکمیل نظام استدلالی چرخه

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-27]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.71.55]

تهیه و مصرف مواد، یک شبکه از رفتارهای جدید تحت عنوان سبک زندگی اعتیادی را برای جوانان مورد پژوهش، برساخته و آن‌را هم‌چون نظام محافظ در برابر مصایب زندگی مدرن، به نحوی مشروع، آموخته شده و دارای کارکرد، برگزیده و در پسِ آن ناهنجاری‌های کلان پیرامون موادمخدر و هنجارها و قوانین رسمی و غیررسمی حاکم بر آن در نزد جامعه را نادیده گرفتند. این قسمت از یافته‌های تحقیق با نتایج پژوهش حمیدی‌زاده و همکاران (۱۴۰۱) درباره نظام معنایی مصرف‌کنندگان ماری‌جوانا از اعتیاد و فیض‌اللهی و باپیری (۱۴۰۰) با عنوان واکاوی دلایل، زمینه‌ها و پیامدهای مصرف موادمخدر در بین نوجوانان شهر ایلام، همسویی دارد.

آن‌گونه که نمودار الگوی پارادایمی نشان داد در کنشِ کنشگران مورد مطالعه، مصرف موادمخدر به عنوان رفتار بیرونی و قابل مشاهده درنظر گرفته شد و یک نظام معنایی در سبک زندگی به مثابه یک خرده‌فرهنگ در پاتوق مصرف مواد، مشاهده شد؛ که در این خرده فرهنگ، یک شبهه گروه با نگرش‌ها و رفتارهای مشترک و البته متفاوت از افراد سالم و عادی جامعه نمایان گردید. می‌توان گفت مصرف موادمخدر میانجی هویت کنشگر با هویت فرد در شبهه گروهی است که عضو آن است، به این اعتبار که کنشگر مورد مطالعه برای تعامل و برقراری ارتباط با شبهه گروه، موادمخدر مصرف کرده و به تعریفی جدید از سبک زندگی، دست می‌یابد. نتایج این قسمت از تحقیق، با یافته‌های حایری میبدی و همکاران (۱۴۰۰) با عنوان نقش خودآگاهی هیجانی، تفکر ارجاعی و سرزندگی ذهنی در پیش‌بینی بازگشت به اعتیاد زنان مصرف‌کننده مواد مخدر و هم‌چنین کوینترو و نیتچر (۱۹۹۶) با عنوان معانی اعتیاد: حرکت به سوی فهم مدل تخصصی؛ همسویی دارد.

بر اساس نتایج به دست آمده از مطالعه حاضر نظریه داده‌بنیاد پژوهش به این نحو، تنسیق شد که اعتیاد جوانان مصرف‌کننده مواد اعتیادآور در منطقه فرحزاد تهران با شکست، ناکامی و از دست دادن معنای زندگی بدلیل نارضایتی، استرس و افسردگی توأم با گسستگی و وابستگی همراه است. گسستگی‌ها اغلب از جنس از دست دادن پیوندها، ارتباطات و حمایت‌های خانوادگی و اجتماعی، بی‌معنائی شخصی و واداداگی است اما

سال هجدهم، شماره ۷۱، بهار ۱۴۰۳
Vol. 18, No. 71, Spring 2024
[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-27]
[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.71.55]

وابستگی‌ها اغلب از جنس جایگزینی معانی جدید زندگی، پیوندها، ارتباط‌ها و حمایت‌ها در پاتوق مصرف مواد در قبال فقدان‌ها، بی‌پناهی و محرومیت‌هاست که با زیست‌جهان اعتیادی، معنا می‌گیرد. جهان زندگی اعتیادی در بستر عوامل فردی، خانوادگی، اجتماعی، جغرافیایی، اقتصادی، روان‌شناختی، نگرشی، ابهام و نگرانی، ضربه‌های عاطفی و مالی، محرومیت‌ها، حتی اعتراض به وضع موجود و انتخاب اجباری مصرف مواد شکل گرفت. این مدل از زندگی، سبب عدم تمایل و توان برای خروج از چرخه اعتیاد، ایجاد سبک زندگی دلفریب اعتیادی وخودکشی تدریجی خودخواسته، تطبیق‌پذیری و معنادهی به زیست‌جهان زندگی اعتیادی شد.

با عنایت به نتایج تحقیق می‌توان گفت، اعتیاد به مصرف مواد مخدر و پیدایش سبک زندگی اعتیادی یک پدیده چند بعدی، هوشمند، نوشونده و چندلایه است و عوامل مختلفی در تعامل و تقویت یکدیگر در اختلال مصرف مواد جوانان مورد مطالعه، اثرگذارند که بر اساس اولویت‌ها به ترتیب عوامل خانوادگی، فردی، بین فردی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی بیشترین تاثیر را بر پدیده مورد نظر داشتند. باید به واقعیت‌های فراروی زندگی نوجوانان و جوانان، به خصوص ناامیدی و سرخوردگی‌های آنان به طور عمیق توجه نمود و معنای زندگی را از دریچه دید آنان، جستجو نمود. پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های دیگری در مناطق دیگر شهر تهران و دیگر شهرهای بزرگ کشور با موضوع مشابه در میان نوجوانان و جوانان انجام شود تا صحت یافته‌های این تحقیق، کنترل شده و نظام کارکردی پیشگیری و درمان کشور به جمع‌بندی تازه‌ای از موضوع رفتار و سبک زندگی اعتیادی جوانان رسیده و به دنبال آن در روند تصمیم‌گیری‌ها و اقدامات پیشگیرانه و درمانی، سیاست‌های جدیدی بر مبنای یافته‌های پژوهش‌ها اتخاذ شود. تا فرا رسیدن آن زمان، فعلا در وضعیت حاضر پیشنهاد می‌شود از سنین کودکی تا ۶ سالگی بر روی مهارت‌های خودکنترلی، شایستگی، صبر و توانمندسازی نوباوگان به صورت تخصصی بر اساس اصول هفت گانه پیشگیری در دوران کودکی کار شود تا در برهه‌های سخت زندگی به خصوص دوران‌های عمده گذار زندگی (مراحل آموزش رسمی پیش‌دبستان، ابتدائی، متوسطه اول و دوم) و تغییرات معنی‌دار در رشد جسمانی و ... با داشتن یک

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-27]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.71.55]

داشبورد مدیریتی رفتاری، ضمن تاب‌آوری در مقابل سختی‌های زندگی، از گرایش و اتخاذ راه‌های میان‌بر، اجتناب نمایند. پیشنهاد می‌شود اداره کل فرهنگی پیشگیری ستاد مبارزه با موادمخدر در تبادل تفاهم‌نامه‌های همکاری با وزارت آموزش و پرورش، وزارت ورزش و جوانان، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، سازمان بهزیستی کشور، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ستادکل نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران، سازمان زندان‌ها و اقدامات تامینی و تربیتی، فهم جدید از مخاطبان جوان برنامه‌ها را مدنظر قرار داده و بر مبنای تعریف آنها از زندگی، مشکلات و نیازمندی‌های‌شان، به کار آموزشی مشارکتی بپردازند. هم‌چنین پیشنهاد می‌شود نتایج این تحقیق و تحقیقات مشابه که صدایی تازه در پژوهش‌های موجود هستند به صورت خلاصه مدیریتی و کاربردی در جلسات ستاد مبارزه با مواد مخدر که به ریاست رییس محترم جمهور و وزرای دستگاه‌های همکار و مرتبط با ستاد تشکیل می‌شود؛ مطرح شود تا با دید واقع‌بینانه‌تر نسبت به اتخاذ راهبردهای جدید، منطقی و علمی در زمینه کاهش تقاضای مصرف مواد مخدر، اقدام نمایند. از محدودیت‌های این تحقیق می‌توان به سختی راهیابی و ورود به پاتوق مصرف مواد فرحزاد تهران، عدم اعتماد اولیه جوانان مقیم پاتوق در گفتگو با پژوهشگر، وضع نامتعادل روانی و جسمانی مصاحبه‌شوندگان بر اثر مصرف یا عدم مصرف مواد اشاره نمود.

سپاسگزاری

از تمامی شرکت‌کنندگان در پژوهش و کسانی‌که صمیمانه، در انجام و انتشار نتایج این پژوهش همکاری کرده‌اند، به رسم ادب و قدرشناسی، صمیمانه سپاسگزاری می‌شود.

منابع

الله‌وردی‌پور، حمید؛ فرهادی‌نسب، عبدالله، بشیریان، سعید و محجوب، حسین (۱۳۸۶). الگو و علل گرایش جوانان به سوء مصرف مواد. *مجله دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد*، ۱۵(۴)، ۳۵-۴۲.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-27]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.71.55]

آیتی، سعید؛ امیراحمدی، رحمت‌اله و اسماعیلی، علیرضا (۱۴۰۱). تجربه زیسته جوانان با اختلال مصرف مواد در شهر بجنورد جهت دستیابی به یک مدل تبیینی با رویکرد نظریه زمینه‌ای. *مجله اعتیادپژوهی*، ۱۶(۶۵)، ۳۵۴-۳۳۳.

بخشی‌نیا، اکبر (۱۳۹۷). *فهم تجربهٔ زیسته افراد کارتن خواب و ارائهٔ الگوی توانمندسازی آنان*. رساله دکترا رشته مددکاری اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبایی.

بهارلوئی، مریم؛ ناصری، میلاد و ربانی، علی (۱۴۰۰). فهم نظام معنایی دانشجویان غیربومی از تجربه مصرف سیگار در دانشگاه (مورد مطالعه: دانشجویان غیربومی دانشگاه اصفهان). *مجله پژوهش-های راهبردی مسایل اجتماعی ایران*، ۱۰(۳۲)، ۴۶-۲۳.

جزینی، علیرضا؛ صرامی، حمید؛ شعبانی، سعید و شیرمحمدی، سجاد (۱۳۹۷). تاثیر پیشگیری رشدمدار در کاهش گرایش به اعتیاد. *فصلنامه دانش انتظامی زنجان*، ۸(۲۹)، ۵۵-۳۹.

چابکی، سید عزیز؛ بلیاد، محمدرضا؛ کاکاوند، علیرضا؛ تاجری، بیوک و زم، فاطمه (۱۴۰۰). تدوین مدل ساختاری رابطه هیجان‌خواهی با اعتیاد به اینترنت نوجوانان؛ نقش میانجی توانمندی خود. *مجله روان‌شناسی و روان‌پزشکی شناخت*، ۸(۴)، ۸۴-۷۵.

حایری میبدی، مهسا؛ جعفری، فرشته و شاهوردی، محمد (۱۴۰۰). نقش خودآگاهی هیجانی، تفکر ارجاعی و سرزندگی ذهنی، در پیش‌بینی بازگشت به اعتیاد زنان مصرف‌کننده موادمخدر. *فصلنامه رویش روانشناسی*، ۱۰(۵۸)، ۸۱-۶۵.

حقی، ناصر و صفری، حسین (۱۴۰۰). مطالعه کیفی عوامل جتماعی اعتیاد به موادمخدر، مطالعه موردی: معتادین موادمخدر شهر کلیبر. *مجله مطالعات جامعه‌شناختی*، ۱۴(۵۰)، ۱۰۴-۸۹.

حمیدی‌زاده، احسان؛ محبتی، مهران و عباسی شوازی، محمدتقی (۱۴۰۱). نظام معنایی مصرف-کنندگان ماری‌جوانا از اعتیاد: ارایه یک نظریه زمینه‌ای. *مجله اعتیادپژوهی*، ۱۶(۶۵)، ۱۷۹-۱۴۹.

خدری، بهزاد؛ زاهدی اصل، محمد؛ پروین، ستار و زکایی، محمدسعید (۱۳۹۹). فهم فرآیند اعتیاد با ترسیم جایگاه طبقاتی سوءمصرف کنندگان مواد (ارائه ی یک نظریه ی زمینه‌ای). *اعتیاد پژوهی*، ۱۴(۵۶)، ۴۰-۱۳.

ریتزر، جورج (۱۴۰۰). *نظریه جامعه‌شناسی*. ترجمه هوشنگ نایبی. تهران: نشر نی. (تاریخ انتشار به زبان اصلی، ۲۰۱۱).

شریفی‌نیا، محمدحسین و رحیمی یگانه، زهرا (۱۴۰۱). پیش‌بینی سبک‌های حل مسئله بر اساس ابعاد تمایزیافتگی خود در افراد وابسته به موادمخدر. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۶(۶۶)، ۲۴۲-۲۲۱.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-27]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.71.55]

شیخ، محمود و کاشی، علی (۱۳۹۴). بررسی میزان شیوع مصرف موادمخدر در دانش‌آموزان ایرانی و ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مرتبط با الگوی مصرف این مواد. *مطالعات راهبردی ورزش و جوانان*، ۱۴(۳۰)، ۱۶۰-۱۴۵.

فیض‌اللهی، علی و باپیری، امیدعلی (۱۴۰۰). واکاوی دلایل، زمینه‌ها و پیامدهای مصرف موادمخدر در بین نوجوانان (مورد مطالعه نوجوانان شهر ایلام). *مجله اعتیادپژوهی*، ۱۵(۶۲)، ۱۶۵-۱۴۱.

قاسم‌زاده، داود (۱۴۰۲). مطالعه کیفی علل و زمینه‌های اختلال مصرف مواد در بین دانش‌آموزان شهر تبریز. *مجله اعتیادپژوهی*، ۱۷(۶۷)، ۱۲۶-۱۰۰.

گراوند، هوشنگ (۱۴۰۲). نقش واسطه‌ای اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی مبتنی بر موبایل در رابطه بین هیجان‌خواهی و همنوایی با گرایش به رفتارهای پرخطر. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۷(۶۷)، ۲۵-۵۴.

مغانلو، مهناز و والیووند، یاسر (۱۴۰۱). مدل‌یابی گرایش به اعتیاد بر اساس صفات مدل پنج عاملی شخصیت با میانجیگری تاب‌آوری در دانشجویان. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۶(۶۳)، ۲۸۴-۲۶۷.

میرزایی، مهدی و نظرزاده، مسعود (۱۳۹۸). علل اعتیاد به سیگار و قلیان و ارایه راهکارهای خودمراقبتی در دانش‌آموزان نوجوان دختر مقطع متوسطه دوم استان ایلام. *فصلنامه مطالعات مبارزه با موادمخدر*، ۱۱(۴۳)، ۱۰۳-۹۲.

مقدم، محمدحسین(۱۴۰۱). کندوکاوی در بسترهای خانوادگی و پیامدهای پدیده اعتیاد در بین مردان شهر اهواز فصلنامه علمی اعتیادپژوهی، ۱۶(۶۶)، ۱۴۵-۱۷۰.

نریمانی، محمد؛ رجب‌پور، مجتبی؛ احمدی، عذرا؛ یاقوتی زرگر، حسن و رستم‌اوغلی، زهرا (۱۳۹۵). بررسی میزان شیوع و عوامل مرتبط با سوءمصرف مواد در بین دانش‌آموزان متوسطه شهر سمنان. *فصلنامه روانشناسی مدرسه و آموزشگاه*، ۵(۴)، ۱۴۵-۱۳۲.

نعمتی سوگلی تپه، فاطمه؛ شاهمرادی، سمیه؛ رحیمی، فاطمه‌السادات و خالدیان، محمد (۱۳۹۹). بررسی عوامل تاثیرگذار در سوء مصرف موادمخدر و اعتیاد با رویکرد گراندد تئوری. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۴(۵۷)، ۳۴-۱۱.

References

Aas, C. F., Vold, J. H., Gjestad, R., Skurtveit, S., Lim, A. G., Gjerde, K. V., & Fadnes, L. T. (2021). Substance use and symptoms of mental health disorders: a prospective cohort of patients with severe substance use disorders in Norway. *substance abuse treatment, prevention, and policy*, 16, 1-10.

Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1982). Epistemological and methodological bases of naturalistic inquiry. *Educational technology and communications journal*, 30(4), 233-252.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-27]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.71.55]

Halbeck, H. S., & Vitoo, A. G. (2021). Adolescent marijuna dependence: the role of social bands and social lerning theory. *Journal of psychoactive druds*, 54(1), 43-53.

Han, B., Compton, W. M., Blanco, C., & Dupont, R. L. (2017). National trends in substance use and use disorders amoung youth. *Journal of the American academy of child & adolescent psychiatry*, 25(11), 806-812.

Ombaba Okari, J., & Masase, A. (2018). Effects of drug abuse on academic performance among secondary school students in Masaba north sub country, Nymira country, Kenya. *International journal of management and commercs innovations*, 6(1), 1884-1889.

Ondigo, Q., Birech, J., & Gakuru, O. N. (2019). Drugs and substance abuse among the secondary school students in Korogocho: Implications for behaviour and performance. *IRA international journal of education and multidisciplinary studies*, 14(3), 67-80.

Osborne, G. B., & Fogel, C. (2008). Understanding the motivations for recreational marijuana use among adult Canadians. *Substance use & misure*, 43(3-4), 539-572.

Park, S., Yun, G. W., Moser, L., & Cortes, D. (2020). U.S. college students marijuna information sources, confidence in knowledge, and objective knowledge. *Journal of health communication*, 25(11), 859-869.

Quitero, G., & Nichter, M. (1996). The semantics of addiction: moving beyond expert models to lay understandings. *Journal of psychoactive drugs*, 28(3), 219-228.

Ramlagan, S., Peltzer, K., & Pengpid, S. (2021). Prevalence and correlates of non-daily and daily cannabis use among persons 15 years and older in South Africa: resalts of a national survey in 2017. *Substance abuse treatment, prevention, and policy*, 16, 1-10.

Reynolds, B. W., Basso, M. R., Miller, A. K., Whiteside, D. M., & Combs, D. (2019). Executive function, impulsivity, and risky behaviours in young adults. *Neuropsychology*, 33(2), 212-221.

Vakili, M., Shafiee, M. Baharie, A. H., & Mirzaei, M. (2016). Pervalence of substance abuse among high school students in 2015-2016 academic year in yazd city, Iran. *Journal of community health research*, 5(4), 234-239.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-27]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.71.55]